

Litteratur

E. Hoeck-Gradenwitz: Individ — Gruppe — Samfund. Socialpsykologi.
2. udg. Nyt Nordisk Forlag, Arnold Busck, København 1977.

Det er nu mere end 40 år siden psykiatere i Danmark begyndte nogenlunde klart at se deres patienters problemer i socialt perspektiv. Nogle af os dristede sig til at tale om et særligt social-psykiatrisk område. Psykiatriske opgaver udover de store psykoser blev draget frem, og efterhånden som der uddannedes psykologer, hvoraf en hel del havde kliniske og behandlingsmæssige interesser, udbyggedes mere social-psykologiske synsmåder. Grænsen mellem det social-psykiatriske og det social-psykologiske er forblevet uskarp. Det væsentligste for begge er udbygningen af et nært samarbejde mellem alle de discipliner, der har kontakt med den enkelte eller med grupper af patienter/klienter.

Gradenwitz blev tidligt interesseret i dette arbejde og var igennem årene dybt engageret i behandling af en række af Herstedvesters mest karakterologisk afvigende indsatte. Han fik her lejlighed til og tog sig tid til at følge mange af disse levnedsløb igennem en lang årrække. Han viste sig også istand til at beskrive resultaterne af langvarige anamnesticke analyser i et for ikke psykologisk skolede let forståeligt sprog. Ikke alene var Gradenwitz i stand til at bibringe de indsatte en større selvindsigt til gavn i senere vanskelige situationer, men store dele af de ansatte opnåede forståelse af betydningen af deres egen adfærd i det daglige arbejde.

Til undervisningen på Den Sociale Skole blev det påkrævet at vide-reudarbejde foreløbige mere noteformede udkast til en lærebog. Denne, den første danske lærebog i socialpsykologi, der udkom i 1959 og i de forløbne år har gjort megen gavn, var således forud prøvet i det praktiske arbejde.

Den nu foreliggende 2. udgave er på mange steder udvidet med væsentlige og velskrevne afsnit. Nyt er omtalen af, hvorledes andre mennesker forventer, at det enkelte menneske skal opføre sig, dets motivation og adfærd. Her kunne jeg godt have ønsket mig en omtale af, hvad jeg i mangel af bedre betegnelse har kaldt den „doblelte forventning“¹⁾. Dette fænomen har praktisk betydning for måske især marginal-personers adfærd. Den enkelte venter, at den anden/de andre forventer sig en ganske bestemt adfærd. En af de for kriminalforsorgen vigtigste følger af den „doblelte forventning“ er en klarere erkendelse af den kronisk kriminelles forventning til at vore motiver til vor (forventede) adfærd er knyttede til vor vurdering af ham som fortsat kriminel. Dermed mistydes vore motiver til snart sagt enhver adfærdsform, vi lægger for dagen.

¹⁾ Stürup, Georg K.: A Situational Approach to Behaviour Disorders. Proceedings of the Leeds Symposium on Behavioural Disorders, 25—27 March 1965. Published by May & Baker, London.

Mange steder i bogen henvises til tidligere eller kommende kapitler. Rent teknisk ville det have været en lettelse, om kapiteltal og evt. afsnit havde været tilføjet foroven på hver side. Det ville være mere nyttigt end den stadig anførte oplysning om, at det er Individ — Gruppe — Samfund, man læser i.

De tilføjede litteraturhenvisninger efter hvert kapitel er en stor forbedring. Omtalen af mange af de i de senere år aktuelle områder bidrager til at gøre bogen mere værdifuld også for kriminalforsorgens medarbejdere af alle kategorier. For de mange, der har brug for indsigt i den sigtedes problemer og hans samspil med de forskellige myndigheder og disses indbyrdes samspilmuligheder, vil den måske kunne inspirere til fremtidige forsøg på at uddybe disse områder. Den reelle viden om den indbyrdes forståelse eller måske mangel på forståelse grupperne imellem er relativt sparsom; præget af mangelfuldt eller helt uerkendte dobbelte forventninger, der fører til mange overraskelser.

Bogen er væsentlig for alle de mange kategorier, der arbejder med mellem menneskelige samspil og kan med udbytte læses uden særlige psykologiske forudsætninger.

Georg K. Stürup

Ottar Tangen: Barnemishandling i Norge. Oslo 1975, 123 s.

Spesiallege i kirurgi Ottar Tangen har villet give en fuldstændig medicinsk beskrivelse af barnemishandlingssyndromet (s. 12). Baggrunden synes især at være et ønske om at „påvirke leger som er resistente for den tanke at det er barnemishandlere som konsulterer ham“ (s. 103) og et ønske om skærpede strafferetlige reaktioner (s. 14 f og 103). Den strafferetlige bedømmelse er utvivlsomt mild. Det ville dog i en så notespækket fremstilling have været naturligt, om der havde været henvisninger til skandinavisk litteratur (s. 14). „Strafferetten“ er jo ikke nogen global enhed. „Strafferetten“ kritiseres også for, at dens definition af barnemishandling er for snæver (med henvisning til én schweizisk fremstilling) og ikke velafgrænset (s. 14). I det følgende beskrives udviklingen af det medicinske begreb 'the battered child syndrome' i 1960'erne fra alene at omfatte forsætlige integritetskrænkelser til bl. a. også at omfatte skader som følge af uheld og af for ringe 'emotional nourishment' (s. 22). Dette begreb betragtes tilsyneladende som rimeligt og veldefineret. Tangen har i alt for vidt omfang identificeret jura og strafferet. Det er efter min mening velbegrunder, at strafferetten anvender et snævert mishandlingsbegreb og strenge beviskrav. Og det er i hvert fald ganske ubetænkeligt, hvis lovgivningen om børneværn m. m. er mindre restriktiv (og det er den utvivlsomt). Dette andet kan og bør dog næppe heller bruges i alle situationer, som indignerer Tangen. Se f. eks. s. 99 om en fader, der går med sin søn på skulderen, og hvor de begge falder på et glat underlag og slår

sig. Forfatteren synes endvidere ganske at mangle forståelse for de retssikkerhedsproblemer m. m., der følger af børns fjernelse fra hjemmene på grundlag af vage medicinske og psykologiske kriterier.

Tangen antager uden dokumentation, at barnemishandling er tiltaget i den vestlige verden i de senere år (s. 11). Når børns arbejde i gruber og fabrikker i 1800-tallet med føje betragtes som mishandling (s. 18 f), er påstanden vel ikke utvivlsom. I forbindelse med et tilbageblik til gamle kulturlande som Australien (?) og barnedrabet i Bethlehem (mishandling?) siges det på den anden side: „Dyriske instinkter som er nedlagt i menneskene har ikke forandret sig vesentlig ned gennem tidene“ (s. 18). (Senere i bogen dukker det dyriske atter op i en sammenligning med får af forædlede racer og trækfugle med for store kuld, s. 87 f.). Det virker ganske naturligt, at forfatteren anser betydningen af ydre forhold som boligøds, stressede forældre og anstrengt økonomi for betydelig overdrevet (s. 24 og 82). Det benægtes imidlertid ikke, at bl. a. fattigdom, industrialisering, urbanisering og krig kan være medvirkende årsager (s. 24). En rød tråd i bogen er, at mishandling i opvæksten hyppigt medfører, at den pågældende selv som opdrager vil mishandle (s. 94, 100).

En gennemgående betragtning er, at fædre forbryder sig mere tilfældigt, medens mødrene er raffinerede og grusomme (s. 24 f., 43, 79, 82, 96, 97). Der peges herved på, at 20 % af mødrene i en forstadsbebyggelse (hvor?) mangler de nødvendige egenskaber for at være en god mor (s. 25). Det undrer derfor ikke, at flere børn påstås at dø af „child abuse“ i USA end af trafikulykker + leukæmi m. m. (s. 25). De fleste ofre er under 3 år (s. 41 og 63 (15 af 30)) og fra „urbane og suburbane strøk“ (s. 41 og 65). Ret hyppigt mishandles kun det ene barn i en søskendeflok (s. 69 og 72).

Bogen rummer en medicinsk gennemgang af symptomerne (s. 29—36), hvis værdi jeg ikke kan bedømme. Den indeholder desuden en række korte referater af mishandlingssager (s. 44—61). Disse viser, at nogle børn bliver behandlet grusomt. Derved opnår forfatteren måske sit mål, at åbne folks (specielt lægers) øjne for, at noget sådant forekommer, og at det er en moralsk pligt at gribe ind. Men bogen kan næppe have interesse for strafferetsjurister og kriminologer.

Vagn Greve

Salme Ahlström-Laakso: Drinking Habits among Alcoholics. The Finnish Foundation for Alcohol Studies, Volume 21. Helsinki 1975, 213 s.

Salme Ahlström-Laakso's doktorarbeid om alkoholikeres drikkevaner er et viktig og meget interessant bidrag til nordisk alkoholforskning. Avhandlingen belyser sentrale problemstillinger som forskere tidligere har viet liten interesse, og resultatene som presenteres setter

til dels alvorlige spørsmålstejn ved noen av de mest utbredte forestillinger om alkoholikere.

Den praktiske foranledning for Salme Ahlström-Laakso's undersøkelse var at det i 1968 ble vedtatt en ny alkohol-lov i Finland. Den nye loven utvidet tilgjengeligheten av alkohol både ved at det ble tillatt å selge middelsterkt øl i dagligvare-forretninger og i bevertningssteder uten sjenkerett, og ved at det ble tillatt å selge alkoholholdige varer også utenfor byene. Ved å intervju et representativt utvalg av befolkningen før og etter lovendringen, benyttet det finske alkoholforskningsinstituttet denne anledningen til å undersøke hvorledes økt tilgjengelighet av alkohol innvirket på normalbefolkningens drikkevaner. For også å kunne si noe om lovendringens innvirkning på drikkevanene til alkoholikere, foretok Salme Ahlström-Laakso en tilsvarende intervju-undersøkelse blant denne gruppen.

Siden man forventet at lovendringen skulle ha størst effekt i landdistriktene, samtidig som man visste at alkoholisme primært er konsentrert i de større byene, ble det valgt ut 556 menn mellom 21 og 59 år i Helsinki og henholdsvis 170 og 123 menn i samme aldersgruppe i de to landdistriktene Mäntyharju og Polvijärvi. Utvalget ble primært foretatt blant menn som var offentlig registrert som alkoholmisbrukere ved at det på grunnlag av den finske loven om behandling av rusmiddelmissbrukere var blitt iverksatt spesielle tiltak overfor dem. For å få et tilstrekkelig stort utvalg i de to landdistriktene måtte man i tillegg benytte seg av lokale informanter til å identifisere dem som ble oppfattet som alkoholikere i lokalsamfunnet. Det utvalg av personer som ble plukket ut til intervjuing bestod altså av menn som hadde fått merkelappen „alkoholiker“ festet på seg — enten av det formelle kontrollapparat eller av deltakere i lokalsamfunnet.

Intervjuene ble utført av erfarne intervjuere i løpet av oktober/november i henholdsvis 1968 og 1969. Fordi mange av de utvalgte menn ikke hadde fast bopel og i tillegg var svært mobile, viste det seg å være vanskelig å komme i kontakt med en relativt stor del av utvalget. Dette var den viktigste grunnen til at man i Helsinki i 1968 bare lyktes i å få intervjuet 52 prosent av utvalget, mens man i de to landdistriktene klarte å komme opp i henholdsvis 88 og 86 prosent. Da utvalget skulle reintervjues i 1969, ble det et ytterligere frafall slik at det bare ble 42 prosent av det opprinnelige utvalget i Helsinki som ble intervjuet både i 1968 og i 1969. De tilsvarende tall for de to landdistriktene var henholdsvis 77 og 79 prosent.

For best mulig å kartlegge det periodiske preg man på forhånd antok at alkoholikeres drikking hadde, valgte man å prøve å registrere alle drikkesituasjonene informantene hadde deltatt i i løpet av de siste 12 månedene før intervjuet. Informanten ble først bedt om å nevne alle perioder med tvunget avhold og alle bevisste, frivillige avholdsperioder i løpet av det siste året. Intervjuerne gikk dernest gjennom hele året dag for dag for å kartlegge antall drikke-dager. Drikkeslag og

mengde ble også anført. I tillegg til dette inneholdt intervjuene bl. a. en del spørsmål om informantens sosiale bakgrunn, hans syn på sin egen drikking og på konsekvensene av denne.

Muligheten for at den informasjon informanten gir er uriktig p. g. a. glemsel, løgn eller tilbakeholding av informasjon vil i større eller mindre grad være en feilkilde ved alle intervju- og spørreskjemaundersøkelser. Den største usikkerhetsfaktoren ved den fremgangsmåten som er valgt i denne undersøkelsen er sannsynligvis knyttet til det problematiske i å huske alle drikke-dagene i løpet av et helt år. Til dette anfører Salme Ahlström-Laakso at alkoholikere lettere enn andre husker når de har drukket fordi alkoholen spiller en langt større rolle i deres liv. Hun vedgår likevel at informanten sannsynligvis vil ha glemt noen drikke-dager, og at metodikken derfor vil medføre at estimatet for alkoholikernes årlige alkoholforbruk blir for lavt.

Avhandlingen gir en meget grundig og detaljert fremstilling både av metodeproblemer og feilkilder som er knyttet til utføringen av undersøkelsen, og av de problemer og feilkilder som er knyttet til fortolkningen av det vell av resultater som presenteres. Innenfor rammen av en bokanmeldelse er det dessverre ikke mulig å gi et fyldestgjørende referat hverken av resultatene eller av de usikkerhetsmomentene som er knyttet til dem. Jeg skal derfor nøye meg med å formidle det jeg oppfatter som undersøkelsens hovedresultater.

Intervjuene i 1968 viste at de definerte alkoholikerne i alle kommunene skilte seg ut fra de tilsvarende grupper i normalbefolkningen ved å ha et langt høyere gjennomsnittlig forbruk av alkohol — både pr. drikke-dag og pr. år. Alkoholikerne drakk gjennomsnittlig omtrent tre ganger så mye pr. drikke-dag som de tilsvarende grupper i normalbefolkningen, og deres årlige forbruk viste seg å være på omtrent det samme nivået som forbruket til den tiendedelen i de tilsvarende befolkningsgrupper som drikker mest. Spredningen innen alkoholikergruppen var imidlertid overaskende stor: Omtrent 20 prosent av alkoholikerne i Helsinki og vell 30 prosent av alkoholikerne i landdistriktene hadde f. eks. et lavere gjennomsnittlig alkoholkonsum pr. drikke-dag enn andre voksne, mannlige alkoholbrukere i henholdsvis by og land-distrikter. Tilsvarende viste det seg at omtrent 30 prosent av alkoholikerne i Helsinki og henholdsvis ca. 30 og 60 prosent av alkoholikerne i Polvijärvi og Mäntyharju hadde et lavere årlig alkoholforbruk enn den tiendedelen i de tilsvarende befolkningsgrupper som har det høyeste årlige alkoholkonsum. En god del av dem som hadde fått merkelappen alkoholiker tilhørte altså ikke den delen av befolkningen som drikker mest. Det viste seg med andre ord at en person ikke nødvendigvis må skille seg ut hverken ved å drikke mer alkohol pr. drikkesituasjon eller pr. år enn det som er vanlig i hans omgivelser for at andre skal oppfatte ham som alkoholiker.

I tråd med forskjellene i alkoholforbruk mellom by og land, hadde alkoholikerne i Helsinki et høyere alkoholforbruk enn alkoholikerne

i landdistriktene. Dette, sammen med tilsvarende forskjeller i de andre variablene, tydet på at alkoholikerne i landdistriktene gjennomgående var mindre alkoholiserte enn alkoholikerne i Helsinki. Resultatene støtter derved det syn at kriteriene for alkoholisme i relativt stor grad varierer med drikkevanene i de enkelte kulturer og delkulturer.

Alkoholikere tilskrives vanligvis en manglende evne til å stoppe drikkingen når de først har smakt alkohol. Ut fra et slikt syn ville man forvente at alkoholikers drikking nærmest alltid førte til beruselse og svært ofte til fortsatt drikking neste dag. Disse forventningene ble bare delvis innfridd idet dette både varierte fra person til person og mellom kommunene. Halvdelen av alkoholikerne i Helsinki drakk seg i gjennomsnitt beruset i mindre enn 62 prosent av de dagene de drakk alkohol, mens de tilsvarende tall for Polvijärvi og Mäntyharju var henholdsvis 40 og 41 prosent. I Helsinki fortsatte gjennomsnittlig minst annenhver alkoholiker å drikke én dag til når han først hadde drukket en dag. I Polvijärvi fortsatte imidlertid en av tre å drikke, og i Mäntyharju bare en av seks. Til tross for at alkoholikernes drikking ofte både medførte beruselse og fortsatt drikking, var det altså slett ikke uvanlig at de drakk uten å bli beruset og uten å fortsette drikkingen neste dag. Dette tyder altså ikke på at alkoholikere som gruppe skiller seg fra andre ved at de får en spesiell „tenningsreaksjon“ overfor alkohol.

Forventningen om at alkoholikers drikkevaner er preget av perioder med kontinuerlig drikking, ble derimot innfridd til tross for at man ikke fant slike perioder hos alle alkoholikerne. De aller fleste drikkeperiodene viste seg imidlertid å være kortvarige: I landdistriktene varte minst 3/4 av alle drikkeperiodene bare i to dager, og halvparten av alle drikkeperiodene i Helsinki overskred ikke tre dager. Drikkeperioder på opptil to uker var likevel ikke helt uvanlig. Drikkeperiodene på to og tre dager var — i tråd med det finske drikkemønsteret — i all hovedsak konsentrert rundt weekendene. Resultatene tydet ellers på at lange drikkeperioder kan betraktes som et tegn på en nokså stor alkoholiseringsgrad.

Variasjonene i alkoholikernes drikkevaner var ikke i overensstemmelse med dem man skulle forventet ut fra Jellinek's klassiske typeinndeling av alkoholikere. Det viste seg nemlig at hele 75 prosent av alkoholikerne i Helsinki og henholdsvis 89 og 97 prosent av alkoholikerne i Polvijärvi og Mäntyharju ikke kunne klassifiseres hverken som gamma eller som delta alkoholikere. Dette setter et alvorlig spørsmålsteget ved hvor nyttig bruken av denne utbredte typeinndelingen er.

Reintervjuingen av alkoholikerne i 1969 viste at alkoholikers alkoholforbruk ikke er økende over tid, men at det varierer i perioder. Det er heller ikke uavhengig av ytre faktorer. Den lettere tilgjengeligheten av det middel sterke ølet førte f. eks. til en økt preferanse for og en økning i konsumet av denne drikkesorten for hele alkoholikergruppen — men spesielt for alkoholikerne i landdistriktene. Økningen i for-

bruket av det middelsterke ølet var i Helsinki større blant normalbefolkningen enn blant alkoholikerne, mens forholdet var omvendt i landdistriktene. Liberaliseringen syntes — overraskende nok — å ha størst effekt på drikkevanene til de alkoholikerne som hadde høyest årlig alkoholforbruk i 1968: Denne gruppen hadde den største relative økningen i forbruket av middelsterkt øl — delvis p. g. a. at noe av det tidligere forbruk av sterkt øl og av „substitutt-drikkevarer“ ble erstattet med middelsterkt øl. Liberaliseringen syntes å ha hatt minst effekt på forbruket til dem som på forhånd hadde vist en preferanse for middelsterkt øl.

I landdistriktene medførte lovendringen en nedgang både i mengden alkohol som ble konsumert pr. drikkedag og i andelen beruselsedager. Drikkefrekvensen gikk opp i Mäntyharju, mens den gikk ned i Polvijärvi — hvilket medførte henholdsvis en økning og en nedgang i årsforbruket i de to kommunene. I Helsinki førte ikke liberaliseringen til noen slike endringer.

Salme Ahlström-Laakso's undersøkelse av finske alkoholikers drikkevaner viser altså at den gruppen menn som blir stemplet som alkoholikere langt fra er ensartet med hensyn til drikkevaner. Den viser også at svært mange alkoholikere kan drikke som andre, og at deres drikkevaner påvirkes av ytre faktorer. Dette setter et spørsmålstepp ved fruktbarheten av å opprettholde et kvalitativt skille mellom alkoholikere og andre alkoholforbrukere. Siden disse hovedtendensene neppe lar seg bortforklare ved henvisninger til mulige feilkilder i undersøkelsens metodikk eller utvalg, bør de få implikasjoner både for videre forskning og for synet på alkoholisme.

Mona Duckert

Ferracuti, Franco, Simon Diniz & Esperanza Acosta di Brenes: Delinquents and Nondelinquents in the Puerto Rican Slum Culture. Ohio State University Press, Columbus, Ohio 1975, 249 sider.

Det skall genast sägas ifrån, att detta arbete redogör för ett välplanerat och ambitiöst genomfört projekt och resultatene redovisas så att man blir intresserad och börjar överväga om och i så fall hur långt man i andra undersökningar direkt kan gå vidare från dem. Mot den bakgrunden skall de invändningar förstås som framställs, när metodik och resultat summerats. Även om de tar förhållandevis stor plats är de inte uttryck för negativ kritik utan en nödvändig konsekvens av en granskning av ett väsentligt empiriskt arbete.

Författarna redovisar en undersökning av 101 manliga ungdomsdomstolsfall, 11—17 år gamla, som åren 1966—1969 handlades av ungdomsdomstolen i San Juan, den största staden i Puerto Rico. De 101 utgör vart 25 fall; har detta inte varit tillgängligt har i stället det närmast föregående eller närmast följande utvalts för undersökning. Alla var bosatta i slumområden. Varje undersökningsperson försågs med en

kontroll, som matchats till kön, ålder (± 6 mån), bostadsområde och socioekonomisk nivå. Uttagningen av kontrollerna gjordes med hjälp av lärare i de klasser utgångspersonerna gick (eller skulle ha gått om de inte slutat skolan i förtid), och de fick ej ha gjort sig skyldiga till handlingar eller beteende, som kunde betecknas som delinkvent.

Varje individ undersöktes via en strukturerad intervju (de själva, mor eller moderssubstitut, lärare, möjligen också grannar intervjuades) beträffande social utveckling inkluderande uppgifter om skolgång och kriminalitet, de genomgick psykiatrisk och somatoneurologisk undersökning, vissa laboratorieundersökningar och EEG samt psykologisk testning omfattande intellektuell nivåbestämning och ett flertal projektiva tests, bl a Rorschach. För dessa undersökningar anlätades särskilda specialister.

Grupperna jämfördes variabel för variabel med hjälp av χ^2 -analys, varvid i stort erhöles skillnader som kunde väntas utifrån resultat i andra undersökningar: knappast några skillnader betr enskilda somatoneurologiska variabler men dock ett intryck av att kontrollernas hälsotillstånd var bättre, betydande skillnader betr psykologiska och psykiatriska variabler men de största betr variabler som avsåg familje- och skolsituation. 184 variabler (utvalda bland det mycket stora totalantalet) analyserades sedan parvis med hjälp av teckentest, i sammanhanget mer konservativt. Signifikanta skillnader erhöles fr a betr en del psykologiska variabler och sådana som relaterade till upplevelse-kvaliteter i skolsituationen. De 184 variablerna fick ingå i en faktoranalys, varvid 7 faktorer visade sig stå för 34 % av variansen: en, som kallades personlig och social patologi, baserades på 34 variabler och stod för 10,47 % av variansen, övriga för mellan 3,10 och 4,84 % av variansen. Slutligen gjordes en stegvis diskriminant funktionsanalys, också den med de 184 variablerna, nu indelade utifrån kliniska överväganden i grupper avseende medicinska, psykiatrisk-psykologiska, familje-, skol-, och EEG/neurologiska variabler. Skolvariablerna identifierade bäst: ingen kontroll identifierades fel, men 6 utgångspersoner identifierades som kontroller. Gruppen EEG/neurologiska variabler identifierade nästan lika ofta fel som rätt. Analys gjordes sedan med de 10 bäst diskriminerande variablerna från vart och ett av de 4 övriga områdena; man nådde då fram till felfri identifikation med hjälp av 13 variabler. (De kapitel som representerar den statistiska metodiken och redovisar multivariatanalysen har skrivits i samarbete med Donald J. Smeltzer).

Den kriminalitet/delinquency som gett anledning till intervention av ungdomsdomstolen redovisas summariskt men antalet våldsbrott, 33 av 130 ter sig högt för en nordisk läsare. Högt var också antalet narkotikamissbrukare: 26 stycken, som summariskt redovisas i ett appendix. Man får inga uppgifter om missbrukets art och omfattning utöver att det vanligaste medlet var heroin. Missbrukargruppen var ännu sämre ställd än övriga delinquents i samtliga undersökta avseenden. (Att

man här också får signifikanta skillnader avseende somatiska variabler är inte ägnat att förväna). Det förmodas, men man får inte veta mera än så, att antalet alkoholmissbrukare också skulle vara högt. I sammanfattningen får man en passant veta, att under bearbetningen av materialet 11 utgångspersoner avlidit; även i avsaknad av motsvarande uppgift betr kontrollerna förefaller det mycket högt.

Undersökningsresultaten framstår delvis så klara, att man undrar hur det kan vara möjligt; det framgår tydligt att också författarna själva är överraskade, fr a av resultatet av den stegvisa diskriminanta funktionsanalysen. De diskuterar emellertid knappast tänkbara felkällor och överlämnar åt läsaren att bedöma om och i hur stor utsträckning sådana kan förekomma och vad de kan tänkas ha betytt. Mina egna överbåganden har resulterat i följande.

Det måste bli ett bortfall i en empirisk undersökning, som kräver aktiv medverkan av individer, och detta ökar troligen, om undersökningen är obehaglig och/eller tar lång tid. Det första har knappast varit fallet, även om naturligtvis en sådan här undersökning kan ses som ett intrång i integriteten, däremot har den tagit åtskilliga timmar sammanlagt, vilket kan betyda en påfrestning på vederbörandes tålamod. Man får inte veta hur stort bortfallet var, än mindre görs något försök till analys av det, trots att man rimligtvis måste ha haft en viss information. Preliminärt är det visserligen svårt att tro, att sådana delinkventer som skilde sig särskilt litet från sina kontroller systematiskt skulle ha underlåtit att medverka.

Man får också veta föga om hur fältarbetet gick till — utöver att den socialarbetare som gjorde hembesöket också följde ungdomarna till resp läkar- och laboratorieundersökningar. Detta är inte helt överraskande, eftersom det här är fråga om en undersökning, med efter nordiska förhållanden stora resurser, där ingen av huvudförfattarna tycks ha varit aktivt engagerad i fältarbetet; konkreta uppgifter skulle emellertid enligt min uppfattning ha underlättat för läsaren att värdera resultaten. I appendix 3 ges en fullständig fallbeskrivning presenterad på de formulär som använts (intervjuformulär, undersökningsformulär, testprotokoll, resultat av laboratorieundersökningar och EEG); det är rimligt att härav dra slutsatsen att undersökningarna varit utomordentligt noggranna. Även om skattningar ingår och undersökningarna av begripliga skäl inte kunde göras blint mer än i begränsad utsträckning (utvärdering av en del protokoll) är det ändå svårt att tro, att den som står för skattningarna i mera påtaglig utsträckning skulle ha låtit sig influeras av vad han visste om vederbörande; en betydlig andel av variablerna har fö mätts mera direkt.

Viktigt är emellertid att det rör sig om en retrospektiv undersökning av „etablerade“ delinquents (det faktum att man inte tycks ha tagit med endast förstagångsanmälda bör ha medfört en viss överrepresentation av recidiverande) med en kontrollgrupp som valts så, att man här verkligen kan tala om kontrasterande grupper. Även om man kan

delar författarnas förvåning över att skillnaderna blev så stora och tydliga som de blev, så måste detta betyda att verkligheten inte ser riktigt likadan ut. „Mittfältet“ saknas i undersökningen, de „grå“, som rimligen måste vara de flesta. Det hade varit en fördel om undersökningen kunnat göras prospektivt; samtidigt är jag dock medveten om att det i hög grad skulle ha ökat kraven på undersökarna (bortsett från att det skulle ha tagit längre tid att få fram resultatet), och det rimliga i ökade krav kan ifrågasättas. Men frånsatt att en del av resultaten här liksom i alla empiriska arbeten kan vara kulturellt betingade medför detta, att man inte bara kan ta vid där författarna slutat. En del undersökningar borda man kanske kunna låta bli att „släpa på“, t ex EEG som rutinundersökning. Har man specificerade frågeställningar kan situationen bli en annan; man torde därvidlag ha god nytta av en ordentlig somatisk anamnes. Arbetet kan utan tvekan också hjälpa en att välja bland mångfalden möjliga psykologiska tests. Författarna är mycket försiktiga när det gäller att dra slutsatser om praktiska handlingsprogram; det är säkert riktigt. Först i och med en någorlunda invändningsfri identifikation av ett syndrom är det emellertid möjligt att alls börja testa praktiska åtgärder; arbetet för en bit på väg.

Eva Johanson

B. A. Viktorov: Militsija i obsjtsjestvennostj v ochrane obsjtsjestvenno-go porjadka (Politiet og offentligheden i bevarelsen af den offentlige orden). Moskva 1975.

B. A. Viktorov: Tvoja militsija i ty (Dit politi og dig). Moskva 1975.

Under en turistrejse i Sovjetunionen faldt jeg over et par små bøger om politiet. Og da de giver nogle vigtige træk af den sociale kontrol i Sovjetunionen, vil jeg kort omtale dem for læserne af dette tidsskrift. I øvrigt tillader jeg mig at forudsætte, at læserne har kendskab til eller adgang til Andenæs, Bratholm & Christie's beretning „Inntrykk fra kriminologi og strafferett i Sovjetunionen“, NTFK 1968 s. 105 ff.

Forfatteren til de to bøger vil være enkelte af læserne bekendt, idet han, der er vice-indenrigsminister, repræsenterede Sovjetunionen på et seminar i 1974 i Helsingfors mellem kriminologer fra Norden og Østeuropa. Hans indlæg på seminaret kan man finde i Scandinavian Research Council for Criminology: Crime and Industrialization (Stockholm 1976) s. 30 ff.

Da politiet i Sovjetunionen hører under indenrigsministeriet, har jeg ikke tøvet med at tage Viktorov's udsagn for 100 % autoriserede. Den første af bøgerne er skrevet til Folkeuniversitetet og synes navnlig at sigte til medlemmerne af lægmandspolitiet (se nedenfor). Den anden er skrevet til ungdommen og udgivet på Komsomol's forlag.

I forordet til den første bog nævner Viktorov tal fra den voldsomt stigende kriminalitet i USA. Over for det stiller han, at kriminaliteten

i Sovjetunionen stadig falder. Han anfører, at der gennem de sidste 40 år er sket en formindskelse på $3\frac{1}{2}$ gang, selv om befolkningen er vokset væsentligt. Mere præcise tal giver han dog ikke fra sig.

I Vesten er man tilbøjelig til at fæste lid til de sovjetiske påstande om faldende kriminalitet, men man spørger: Hvordan kan noget sådant lade sig gøre? Noget af forklaringen kan ligge i selve den primære kontrol, i en stærk, fælles ideologi og i en kollektiv indstilling til samfundet og til hinanden, som vi ikke kender. Den side har jeg dog ikke mulighed for at gå nærmere ind på her. En anden del af forklaringen kan være en særdeles velorganiseret sekundær kontrol — det giver Viktorov os en chance for at få lidt nærmere belyst.

Det egentlige politi — militsija — adskiller sig i sine beføjelser og pligter tilsyneladende ikke afgørende fra vestlige politistyrker. Men politiets størrelse er ikke opgivet.

I passystemet har man et kontrolmiddel af allerstørste betydning. Når sovjetborgeren fylder 16 år, får han under højtidelige former overrakt et pas som bevis på, at han er borger i USSR. Passet skal han altid have på sig. Det tjener ikke bare til identifikation, men også til kontrol på, om han har ret til at opholde sig, hvor han antræffes (flytningen til og mellem byerne er reguleret). Politiet har ret til nårsomhelst at indfinde sig i en bolig for at kontrollere, om passet er i orden.

Blandt unge er „hooliganisme“ det væsentligste kriminalitetsproblem. Begrebet dækker en meget lang række former for tøjlesløs eller amoralsk adfærd.

„Vanskelige“ unge sættes under tilsyn, såvel på arbejdspladsen som i boligområdet, og deres fritid organiseres. Lægmandspolitiet udfører i disse henseender et stort arbejde.

Med den største billigelse omtaler Viktorov kriminalitetsforebyggelsen i landdistriktet Kitskany i Moldavien: Bl. a. håndhæver man en regel om, at alle børn under 16 år skal være hjemme, når mørket falder på.

Iøvrigt kan forældrene drages til ansvar for de lovovertrædelser, der begås af børn under 16 år.

Alkoholmisbruget synes at spille en stor rolle. Ifølge Viktorov viser statistikken, at flertallet af lovovertrædelser begås i beruset tilstand. Og en meget stor del af hans eksempler handler da også om berusede og om kontrol med alkoholmisbrugere. — Jeg kan naturligvis ikke lade være at spørge: Hvorfor drikker disse sovjetborgere?

På trafikens område angives det største problem at være udisciplinerede fodgængere. Ifølge Viktorov viste en undersøgelse fra Moskva, at over 70 % af dem, der blev kørt ned af motorkøretøjer, selv var skyld i det.

Lægmandspolitiet — druzjinniki — er et særligt sovjetisk fænomen, og det er efter alt at dømme et meget effektivt middel til at engagere befolkningen i retshåndhævelsen. Der er 7 mill. mennesker, som bruger en del af deres fritid på politiopgaver. Det er 1 pr. 36 sovjetbor-

gere. Sammenlignet med tidligere er det vistnok en kraftig forøgelse. I vestlige kilder fra 1950'erne har jeg set tallet opgivet til 2½ mill.

Det er ikke enhver beskåret at blive medlem af lægmandspolitiet. Det er en tillidssag. Der kræves en anbefaling fra partiet, fagforeningen eller komsomol.

Lægmandspolitiet er knyttet til både virksomheder, uddannelsesinstitutioner og andre arbejdssteder og til boligområder. Opgaven er at supplere det egentlige politis indsats, dels ved et vist patruljearbejde, dels og navnlig ved et forebyggende arbejde bestående i kontrol med og genopdragelse af personer, der har overtrådt loven. Ingen får lov at blive glemt. Over for den, der forser sig eller optræder uheldigt, har man mange muligheder for at øve indflydelse, både på uformel og formel måde.

Man er ikke så sart i valget af midler. Den, der forser sig, risikerer at blive hængt ud med navns nævnelse, f. eks. i form af en satirisk plakat. Og omvendt hædrer Viktorov et antal sovjetborgere ved at omtale deres bedrifter med navns nævnelse.

Hvervet som medlem af lægmandspolitiet er ulønnet, men det kan indebære opmuntringer som f. eks. ekstra ferie med opholdet betalt, fortrinsret ved tildeling af ny lejlighed, belønning med orden, æresbevisning, gave eller pengepræmie.

Selv den almindelige borger har pligter. Han skal således anmelde enhver lovovertrædelse, der kommer til hans kundskab. Og bliver han vidne til f. eks. en voldshandling, må han ikke forholde sig passiv. Han skal gribe aktivt ind med nødværgeforanstaltninger.

Viktorov fremstiller samfundets normer. Samfundet gør en massiv indsats for at befæste lovlydigheden. I Sovjetunionen kommer kriminalitetsbekæmpelse og lovovertrædelser alle ved; man har simpelthen pligt til at blande sig i sin nabos anliggender. Der er ingen overbærenhed over for lovovertræderen. Han er selv ude om det.

Om befolkningen kan leve helt op til normerne, tør jeg imidlertid ikke udtale mig om.

Mogens Moe

Hans Klette: Brottmålsprocessen ur den tilltalades perspektiv. Studentlitteratur, Lund 1977. 238 s.

I sitt arbete tar Klette upp ett ämne som förvisso — i enlighet med Klettes egen terminologi — hitintills varit sorgligt försummat. Vid utformningen av brottmålsprocessen har de tilltalades synpunkter knappast blivit i högre grad beaktade — kanske främst därför att vi vet så lite om hur den tilltalade ser på t ex straffprocessens rättssäkerhetsprioriteringar.

Klette har med sin bok velat försöka bidra till en mera allsidig belysning av de straffprocessuella problemställningarna. Klette går därför i sitt arbete på ett förtjänstfullt sätt igenom vad vi känner till om

den tilltalades syn på straffprocessen. Tyvärr blir framställningen — i brist på material — tämligen mager.

I stora delar av arbetet (s 45—180) skildras straffprocessen. Detta avsnitt synes mig väl lämpat att användas i undervisningssyfte. Klette har på ett förtjänstfullt sätt blandat deskriptiva avsnitt med synpunkter av mera generell räckvidd. Inte minst intressant är de exempel som Klette ger från rättsprocessen genom att beskriva några enskilda fall.

Klette ger vidare sitt arbete en teoretisk referensram genom att knyta an till olika — framförallt psykologiska och sociologiska — vetenskapliga arbeten. Emellertid hade det varit värdefullt om Klette försökt att mera ingående belysa de ofta enbart citerade vetenskapliga arbetenas betydelse för det straffprocessuella vardagsarbetet. I många avsnitt lämnas här läsaren utan hjälp.

I ett avslutningskapitel föreslår Klette olika reformer inom straffprocessen (s 183 o f). En del av förslagen känns igen från tidigare (tex förundersökningsprotokoll skall ej inges till rätten). Kravet på tex ökad cirkulation bland nämndemän, domare, åklagare etc är däremot knappast på allvar tidigare övervägt. Kanske kan mot Klettes förslag invändas att de i allmänhet är resurskrävande. Det synes mig tveksamt om politikerna verkligen anser det motiverat att satsa mera resurser på straffprocessen — ett område som från politisk synpunkt torde ha en begränsad betydelse.

Sammanfattningsvis vill jag uttrycka min glädje över att vi genom Klettes arbete fått ett första belysning av straffprocessen från mera allmänna utgångspunkter. Det är samtidigt att hoppas att Klette försöker att fördjupa sin belysning av problemen. Om Klettes arbete dessutom bidrar till att forskningen blir intresserad av rättsprocessen, skulle detta vara synnerligen värdefullt inte minst för det straffprocessuella reformarbetet.

Carl-Johan Cosmo

Handbuch der Kriminalistik, begründet von *Hans Gross*, 10., völlig neu bearbeitete Auflage von *Friedrich Geerds*. Band I, J. Schweitzer Verlag, Berlin 1977. 781 s.

Hans Gross (1847—1915) var professor i strafferet i Graz fra 1905. Under sin praktiske juridiske virksomhed navnlig som dommer havde han fattet stor interesse for strafferettens empiriske hjælpediscipliner, og gennem sit forfatterskab blev han en af grundlæggerne af det systematiske studium af efterforskningens hjælpemidler, ligesom hans „Criminalpsychologie“ var et stort anlagt forsøg — men dog kun et forsøg — på at opdyrke et nyt kriminologisk speciale. I kriminologiens historieskrivning er der nogle, som har glemt Hans Gross, medens andre husker ham, fx. *Leon Radzinowicz* i bogen „In Search of Criminology“, 1961 (se Index p. 249). Bedst kendt er Gross som forfatter til den i 1893 udgivne „Handbuch für Untersuchungsrichter“. En forkortet

dansk udgave med titlen „Forbrydelsers Efterforskning og Opdagelse“ blev udsendt af justitiarius i Københavns kriminal- og politiret *Vitus Ingerslev* i 1899. Gross' Handbuch kom i seks udgaver i forfatterens levetid — senest i 1913 under titlen „System der Kriminalistik“ — og derefter i endnu tre udgaver besørget af andre, sidst af *Ernst Seelig*. Efter opfordring fra J. Schweitzer Verlag i Berlin har dr. *Friedrich Geerds*, professor i strafferet ved universitetet i Frankfurt a. M., påtaget sig den store opgave at udsende værket i en fuldstændig ny bearbejdelse. Fr. Geerds har usædvanlig gode forudsætninger for at løse denne opgave. Hans studier og udgivervirksomhed på kriminalistiske områder har rakt langt udover strafferetten. Geerds bearbejdelse er foretaget med respekt for værkets traditioner, men udgiveren har dog med fast hånd givet den systematiske opbygning en meget større klarhed, og i sit indhold er fremstillingen naturligvis gennemgribende moderniseret.

Der hersker langtfra nogen eentydig opfattelse af hvad fagbetegnelsen „Kriminalistik“ dækker over. I de nordiske lande anvendes udtrykket sjældent, medens ord som „kriminalist“ og „kriminalistisk“ har beholdt en praktisk anvendelighed som brede betegnelser for noget, der har med forbrydelse og straf at gøre. På tysk har „Kriminalistik“ været kendt i en så vid betydning, at endog strafferetten var indbefattet, men iøvrigt har navnlig forholdet mellem „Kriminalistik“ og „Kriminologie“ givet anledning til usikkerhed. I den nye udgave er de to udtryk holdt adskilt som betegnelser for forskellige discipliner, der ganske vist har nære indbyrdes forbindelser. Kriminalistik opfattes som „die Lehre von der unmittelbaren, repressiven und präventiven Bekämpfung der Kriminalität durch die Strafverfolgungsorgane und ihre Hilfer in der Lebenswirklichkeit“ (p. 5 og 8).

Det giver uden tvivl den bedste praktiske mening at se politimæssig og bevismæssig virksomhed — med de hertil knyttede tekniske, lægkelige og andre hjælpediscipliner — som det centrale i „Kriminalistik“. Det nu udkomne 1. bind af „Handbuch“ viser imidlertid en væsentlig udvidelse af emnekredsen. Bogens 2. del, „Die Technik der Verbrechen“, handler nemlig om de kriminelle forholds fænomenologi (p. 75—435). Fra kriminalitetsbeskrivelsens område fandtes der tidligere nogle lange afsnit om forbryderkneb og -sprog, zigeunere, overtro og okkultisme; de er bevaret i stærk forkortelse. En udvidelse til andre sider af forbrydelsens fænomenologi er nærliggende ud fra den betragtning at variationer i gerningsmåden er bestemmende for efterforskningens opgaver. Det er samtidig klart at en sådan fremstilling må rumme mange berøringspunkter med den kriminologiske typelære, men det fremhæves af Fr. Geerds at vægten ikke her lægges på gerningstypens sociale funktion, forbrydelsens motiver, forholdet mellem gerningsmand og offer o. l., men — som det hedder p. 9 og 75 — på den mere håndværksmæssige side af forbrydelsens udførelse. Fremstillingen knytter sig systematisk ret nøje til strafferettens specielle del (forbrydelser mod personen, formueforbrydelser og økonomisk

kriminalitet i videre forstand, seksualforbrydelser, færdselsdelikter mv.) Det synes på mange måder vanskeligt at adskille det af forf. anlagte „kriminalistiske“ synspunkt fra en kriminologisk oversigt og fra den form for exemplifikation af gerningstyper der kendes fra strafferettens specielle del. Dette fremgår også af de mange henvisninger til navnlig tysk kriminologisk og strafferetlig litteratur.

1. binds andet hovedafsnit hedder „Kriminaltechnik“ (p. 437—765) og handler om hjælpemidler og fremgangsmåder ved opklaring og forebyggelse af forbrydelser (p. 9 og 437). I afsnittets almindelige del behandles emner som signalementslære, fingeraftryk, fotografering, tandundersøgelse, sporundersøgelse mv. Iøvrigt følger fremstillingen den samme inddeling i gerningstyper som i det foregående hovedafsnit. Der melder sig hos læseren den kætterske tanke om der måske kunne have været fordele ved at sammenarbejde de to hovedafsnit, således at fænomenologiske og kriminaltekniske aspekter af praktisk vigtige gerningstyper blev behandlet under eet. Et systematisk problem som dette har næppe været ukendt for forf., og han har formentlig også bedre end andre forstået hvilke vanskeligheder den antydede sammenarbejdning kunne føre ind i. Herved må det bl. a. tages i betragtning at typelæren ikke blot er af betydning for det kriminaltekniske, men også for de emner som af forf. sammenfattes under betegnelsen „Kriminaltaktik“, og som vil blive behandlet i værkets andet og afsluttende bind sammen med oplysninger om forbrydelsesbekæmpelsens organisation.

K. W.

Contemporary Crises. Vol. No. 1—4. Elsevier, Amsterdam 1977.

Forlaget Elsevier i Amsterdam har i 1977 påbegyndt udsendelsen af et nyt tidsskrift med titlen „Contemporary Crises“ og undertitlen „Crime, Law, Social Policy“. Hovedredaktør er *William J. Chambliss*, University of Delaware. Fra de nordiske lande medvirker *Göran Elwin*, Uppsala, som associate editor, *Henrik Tham*, Stockholm, som book review editor og *Tove Stang Dahl*, Oslo, som medlem af redaktionskomiteen. Tidsskriftets formål og redaktionelle linie opridses af *William Chambliss* i 1. årgangs første hefte. Tidsskriftet fremkommer som en reaktion mod konventionel socialteori og skal navnlig tjene som et internationalt debatforum for kritiske studier og synspunkter indenfor kriminologi, jura og udviklingsforskning. Det hedder videre at tidsskriftet skal være „a source of innovation in the emerging intellectual traditions that go under the titles of „radical“, „critical“, „Marxian“, or „conflict studies““. Bidragene til den første årgang spænder vidt og omfatter bl. a. en række artikler og kommentarer vedrørende aktuelle politiske og økonomiske fænomener verden over: konfrontationspolitik og krise i Argentina, politik og ret i Kina, konflikter i Syd-Afrika, anti-terroristlovgivning i Sverige (Elwin), Mc Carthyisme i Vesttyskland, verdenskrise og underudvikling, kvindeundertrykkelse etc.

K. W.